

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران

نشریه علمی - ترویجی

سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران

دوره هفتم، شماره سوم، پیاپی ۲۵، پاییز ۱۳۹۶

شاپا: ۵۹۵۵ - ۲۳۲۲

شماره مجوز انتشار: ۹۱/۳۴۶۹۷

صاحب امتیاز

سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران

مدیر مسئول: دکتر احمد صادقی

سر دبیر: دکتر مهدی زارع

مدیر اجرایی و دبیر تحریریه: سید محمد ارفعی

ویراستار علمی: فاطمه جهادی

ویراستار ادبی: فرهاد عرب پور

ویراستار انگلیسی: سیدوحید دشتیان مقدم

مدیر امور فنی: فاطمه فیضی کوشکی

صفحه آرایی: ابوالفضل آمرزش

طراح جلد: سعید تجدد

چاپ و صحافی: نشر شهر

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، انتهای غربی بزرگراه جلال آل

احمد، نرسیده به بزرگراه آیت الله اشرفی اصفهانی،

نبش نهم شمالی، سازمان پیشگیری و مدیریت

بحران شهر تهران، دفتر فصلنامه

تلفن: ۴۴۲۴۴۰۴۰ فکس: ۴۴۲۲۲۰۰۹

سامانه: www.dpmk.ir

ایمیل: info@dpmk.ir, rsc.tdmemo@gmail.com

این نشریه در ISC نمایه می گردد.

سخن مدیر مسئول

یکی از موضوعاتی که بیشتر کشورهای دنیا، از جمله کشور ما با آن مواجهند موضوع حوادث طبیعی است. با توجه به ماهیت غیرمترقبه بودن بیشتر حوادث طبیعی و لزوم اتخاذ سریع و صحیح تصمیمها و اجرای عملیات، دانشی را تحت عنوان مدیریت بحران به وجود آورده است. این دانش شامل مجموعه فعالیت‌هایی می‌شود که قبل، حین و بعد از وقوع بحران کاهش اثرات این حوادث و کاهش آسیب‌پذیری را در پی داشته باشد. این امر خطیر تحقق نمی‌یابد مگر با همکاری جامعه علمی و پژوهشی کشور، همکاری مدیران، سازمان‌ها و موسسات مرتبط با امر مدیریت بحران و افراد جامعه.

با توجه به موارد مطرح شده، سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران، بر اساس اسناد بالا دستی عهده‌دار ماموریت‌های تحقیقاتی است که انتشار فصلنامه علمی - ترویجی دانش پیشگیری و مدیریت بحران می‌تواند در تحقق برخی از بندهای آن موثر باشد.

این نشریه در حوزه مطالعات مدیریت بحران به ویژه با رویکردهای پیشگیرانه، آشنایی با راهکارهای علمی و عملی، شناخت و آگاهی از تجربیات داخلی و دیگر کشورها فعالیت می‌کند. فصلنامه‌ای که پیش روی شما قرار دارد با هدف کمک به بومی‌سازی دانش پیشگیری و مدیریت بحران و توسعه دانش در این عرصه و کمک به شناخت مدیران و کارشناسان حوزه مدیریت بحران با همکاری متخصصین و پژوهشگرانی از سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران، پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله، دانشگاه تهران (دانشکده فنی)، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه علوم انتظامی، پژوهشکده سوانح طبیعی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی در این حوزه انتشار می‌یابد. فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران از مقالات پژوهشی، ترویجی و مروری، تمامی اساتید، پژوهشگران و مدیران اجرایی استقبال نموده و بی‌تردید رجاء واثق دارد که با کمک موثر علاقمندان در این حوزه، زمینه تولید و توسعه دانش مدیریت بحران فراهم آید.

ضمناً از کلیه دست‌اندرکاران چاپ و نشر فصلنامه بخصوص همکارانمان در مدیریت پژوهش سازمان تشکر و قدردانی می‌نمایم.

اعضای هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا)

دکتر عباسعلی تسنیمی (استاد دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر علی اکبر جلالی (استاد دانشگاه علم و صنعت ایران)، دکتر نعمت حسینی (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی، پردیس فنی و مهندسی شهید عباسپور)، دکتر مهدی زارع (استاد پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، دکتر علیرضا فلاحي (استاد و مدیر گروه پژوهشی بازسازی پس از سانحه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر محمدرضا قائم مقامیان (استاد پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، دکتر علی اکبر قهرمانی (استادیار دانشگاه و مدرس دانشکده مدیریت و حسابداری دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر غلامرضا کاظمیان شیروان (استادیار دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر محسن کلانتری (دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه زنجان)، دکتر علی مرادی (استادیار دانشگاه تهران)، دکتر فرزاد یمینی فرد (استادیار پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله).

داوران این شماره (به ترتیب حروف الفبا)

جناب آقای پرفسور علیرضا فلاحي (استاد و عضو هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی)، جناب آقای دکتر کامبد امینی حسینی (دانشیار و رئیس پژوهشکده مدیریت خطرپذیری و بحران پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، سرکار خانم دکتر الهام پورمهابادیان (عضو هیئت علمی دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر کرد)، سرکار خانم دکتر یاسمین استوار ایزدخواه (دانشیار پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، سرکار خانم دکتر مهری اکبری (استادیار دانشکده علوم جغرافیایی دانشگاه خوارزمی)، دکتر نعمت حسینی (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی، پردیس فنی و مهندسی شهید عباسپور)، جناب آقای دکتر عباس استادتقی زاده (مشاور سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران)، پرفسور مهدی زارع (استاد پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله)، جناب آقای مهندس علیرضا سعیدی (مربی و کارشناس ارشد برنامه ریزی منطقه ای و شهرسازی)، سرکار خانم مهندس فاطمه صالح (معاون پیشگیری و کاهش خطرپذیری سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران)، جناب آقای دکتر مهرباب شریفی سده (سرپرست دفتر امور آموزش تخصصی و ضمن خدمت معاونت آموزش، پژوهش و فناوری جمعیت هلالاحمر ایران)، جناب آقای دکتر محمدرضا فرزادبهنش (پژوهشگر و مشاور رئیس سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران).

این شماره با همکاری گروه پژوهشی بازسازی پس از سانحه دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، بویژه مساعدت های جناب آقای دکتر علیرضا فلاحي استاد و مدیر محترم این گروه منتشر شده است.

فهرست مقالات

- راهنمای نویسندگان ۱۹۵
- برنامه ریزی راهبردی مقابله با وقوع سیلاب با تکنیک سوات (نمونه موردی: محدوده مرکزی شهرستان های تهران و کرج) ۲۰۱
- فرشته اصلانی
- چالش ها و راهکارهای جابه جایی سکونتگاه های روستایی پس از سوانح طبیعی (مطالعه موردی: بازسازی روستاهای استان اردبیل پس از زلزله ۱۳۷۵) ۲۱۱
- سارا مسگری هوشیار
- حس تعلق فضایی-مکانی مناطق در بازسازی پس از جنگ (موارد مطالعاتی: اروپای پس از جنگ دوم جهانی و دفاع مقدس) ۲۲۵
- تارا جلالی
- مستندسازی بازسازی پس زلزله سال ۱۳۵۷ شهرستان طبس ۲۳۹
- آیدا جودوی
- برنامه ریزی سکونتگاه موقت پس از وقوع زلزله احتمالی در سه مقیاس شهر، منطقه و محله (مورد مطالعاتی: شهر تهران، منطقه ۱۰، محله بریانک - هفت چنار) ۲۵۰
- علیرضا فلاحي و بهار زینان
- مکان یابی اسکان موقت پس از زلزله احتمالی تهران در فضاهای سبز شهری منطقه ۲۲ شهرداری تهران ۲۷۳
- سپهिला اسماعیلی
- تدوین برنامه های عملیاتی جامعه محور در کاهش خطرپذیری سوانح مطالعه موردی (طرح دوام محله فهادان یزد) ۲۸۴
- سیده مریم مهدویه و سیما سلیمان زاده

جهت دسترسی به تصاویر رنگی و جداول باکیفیت، میتوانید فایل اصلی مقالات را به صورت رایگان از سامانه نشریه به آدرس www.dpmk.ir دانلود فرمایید.

.....
اشاره: فصلنامه علمی - ترویجی «دانش پیشگیری و مدیریت بحران» هر سال در ۸ شماره چاپ می شود. ترتیب صفحات ادامه دار است؛ یعنی شماره صفحات از شماره ۱ شروع و در شماره های بعدی ادامه می یابد. از همین رو شماره اولین صفحه از فصلنامه دوم ادامه شماره آخرین صفحه فصلنامه اول است و شماره صفحات نشریه سوم ادامه نشریه دوم و... می باشد.
.....
فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران نشریه علمی- ترویجی سازمان پیشگیری و مدیریت بحران شهر تهران است. نشریه از مقالات علمی، تخصصی، ترویجی و پژوهشی اساتید، خبرگان، مدیران اجرایی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی و متخصصان در حوزه های چهارگانه مدیریت بحران (پیش بینی و پیشگیری، آمادگی، مقابله، بازسازی و بازتوانی) استقبال می کند.
.....
فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران در سایت های www.magiran.ir و سیویلیکا (www.civilica.com) نمایه می گردد.

حس تعلق فضایی-مکانی مناطق در بازسازی پس از جنگ موارد مطالعاتی: اروپای پس از جنگ دوم جهانی و دفاع مقدس

تارا جلالی

کارشناس ارشد بازسازی پس از سانحه، دانشگاه شهید بهشتی و دانشجوی دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب tara.jalali@gmail.com

چکیده

زمینه و هدف: جنگ‌ها فارغ از مبانی فکری حاکم بر آنها، همواره تخریب و ویرانی مکان را به دنبال دارند و بازسازی پس از جنگ با رویکرد احیای حس تعلق فضا-مکانی می‌تواند پیوند عاطفی میان انسان و مکان را برقرار نماید. در این راستا، زندگی معاصر علیرغم تمام ایده‌های نوین و ذات حرکت رو به جلو، همواره نیازمند یادآوری خاطرات گذشته برای حفظ بنیان‌های اجتماعی می‌باشد و همین امر است که ادراک ذهنی افراد را در منظره ذهنی-ارزیابانه، از محیط پیرامون آنها شکل می‌دهد.

روش: پژوهش حاضر با مرور اسناد موجود از جنگ جهانی دوم در اروپا و همچنین جنگ تحمیلی و بیانی توصیفی-تفسیری به بررسی پیشینه و مطالعه حس تعلق فضا-مکانی و اثرات جنگ بر آن پرداخته و سپس بازسازی شهری در جنگ جهانی دوم را در کنار بناهای یادبود و یادگارهای آن مورد بررسی قرار می‌دهد. در نهایت با توجه به خاستگاه متفاوت جنگ در ایران، بازسازی مناطق آسیب‌دیده و دیدگاه‌های موجود مبنی بر حفظ آثار جنگ در راستای تمایز آن با سیاست اروپایی، طی مطالعه اسناد و بازدید میدانی انجام شده در بهار ۱۳۹۶، از مناطق بازسازی شده، مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌ها: یافته‌های این پژوهش را می‌توان در دو بخش کلی تقسیم‌بندی نمود. ابتدا موضوع جنگ و احیای حس تعلق بازماندگان در تجربه بازسازی اروپا پس از جنگ جهانی دوم با در نظر گرفتن سیاست‌های متفاوت موجود در کشورهای درگیر در زمینه بازسازی و در بخش بعدی بررسی بازسازی پس از جنگ در ایران پژوهشگر را در مسیری هدایت نمود که تفاوت در نتیجه کار بازسازی و روش‌های احیای هویت پیشین را در نگرش‌ها و دیدگاه‌های حاکم بیان می‌نماید.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل حاکی از آن است که در جنگ تحمیلی، حس تعلق خاطر در ارتباط مستقیم با مذهب و دفاع از اعتقادات شیعه با حفظ شرایط جنگی در جبهه‌ها، بسیاری افراد را برای دیدار از آن مناطق فرا می‌خواند. اما در اروپا خاستگاه ملی‌گرایانه جنگ دوم جهانی، در کنار سیاست فراهم آوردن زیر ساخت‌ها و احیای شهرها عموماً به گونه‌ای مشابه با آنچه پیش از جنگ وجود داشته، در نهایت منجر به ساخت ابنیه به منظور بزرگداشت کشته‌شدگان و یادبود برای جنگ شده است. بازسازی مناطق جنگ‌زده ایران نه با ساختی فیزیکی، که با حفظ محیط و فضای جنگ به عنوان امری مقدس، خاطرات را روایت می‌کند.

واژه‌های کلیدی: بازسازی پس از جنگ، حس تعلق فضا-مکانی، حس تعلق، جنگ جهانی دوم، جنگ تحمیلی، بازسازی شهرهای جنگ‌زده

◀ **استناد فارسی (شیوه APA ویرایش ششم ۲۰۱۰):** جلالی، تارا؛ (پاییز، ۱۳۹۶). حس تعلق فضایی-مکانی مناطق در بازسازی پس از جنگ موارد مطالعاتی: اروپای پس از جنگ دوم جهانی و دفاع مقدس. فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران، ۷ (۳)، ۲۲۵-۲۳۸.

Place-Space attachment in post-war reconstructed regions (Case Studies: Europe after WWII and Imposed War)

Tara Jalali

Master of Post traumatic reconstruction, Shahid Beheshti University and Ph.D. Student of Architecture, Islamic Azad University, South Tehran Branch. tara.jalali@gmail.com

Abstract

Background and objective: Wars, despite the prevailing intellectual principles, always lead to destructions and post war reconstruction with the approach of restoring sense of belonging and place attachment has the ability to link man and place together. In this regard, contemporary life, in spite of all new ideas and the essence of moving forward, always needs to recall memories in order to preserve social foundations and this is what shapes the subjective perception of individuals in a subjective-evaluative way from the environment around them.

Method: The present research focuses on the Second World War and also Iran Imposed War's documents as a descriptive-interpretive survey and also, reviews the literature and discusses place- space attachment and war impacts on cities. In this regards, monuments and memorials in urban reconstruction are studied and according to the different origin of the war in Iran namely dominant policies and Shiite viewpoint of the value preservation of Holly Defense, documents are studied and a field survey conducted on war-torn areas in Iran at the spring of 2017.

Findings: The survey is divided into two general sections. The first part discusses about World War II and reviving the survivors' sense of belonging and place-space attachment in the European reconstruction experience. The second part is related to investigation of the damaged area's reconstruction in Imposed War that shows the differentiations in Shiite and European point of views in terms of reviving the identity and place- space attachment.

Conclusion: The findings show that sense of belonging is directly related to religious and Shiite beliefs in preservation of the Holly Defense battlefields, monuments, and defense museums in the Imposed War. Calling people under the name of "Rahiyān-e-noor", not only by physical construction, but by preserving the war environment and space as a holy and sacred event, narrates the memoirs. However, the sense of nationalism in WWII, beside the policy of providing infrastructures, leads to reconstruct and revitalize urban areas as it seen in most European cities.

Keywords: Post-war reconstruction, Place-space attachment, Sense of belonging, World War II, Imposed War, Reconstruction of war-torn cities

▶ **Citation (APA 6th ed.):** Jalali T. (2017, Fall). Place-Space attachment in post-war reconstructed regions (Case Studies: Europe after WWII and Imposed War). *Disaster Prevention and Management Knowledge Quarterly (DPMK)*, 7(3), 225-238.

مقدمه

انسان از زمان پیدایش بر روی کره خاکی با مخاطرات دست به گریبان بوده است و جنگ و درگیری‌ها، از جمله یکی از انواع بحران‌هایی است که انسان، خود در آغاز، ادامه و به انتها رساندن آن، نقش ایفا می‌نماید. جنگ‌ها در نابودی مکان‌های ساخته شده توسط بشر تاثیر بسیاری دارند و با ازبین بردن کالبد و فیزیک مکان، هویت آن را نیز دست‌خوش تغییر می‌کنند. در این راستا، بازسازی‌های برنامه‌ریزی شده پس از جنگ، به منظور سامان‌دهی ویرانی‌های حاصل از آن می‌بایست بازگرداندن روح مکان و ایجاد حس تعلق فضا-مکانی را بیش از ساختن کالبد صرف برای مکان، مورد توجه قرار دهند. در ادامه، به بررسی موضوع حس تعلق و تاثیر جنگ بر آن، در قالب بررسی ادبیات تحقیق پرداخته می‌شود.

مروری بر ادبیات تحقیق

باید اشاره کرد که حس تعلق، به رابطه شناختی بین محیط یا یک فضای خاص، اطلاق می‌شود (حیدری، مطلبی و نگین‌تاجی، ۱۳۹۳) و حس مکان، ادراک ذهنی مردم از محیط اطراف و یا تاثیر احساسات آگاهانه و ناآگاهانه آنها از محیط و در ارتباط درونی با آن تعریف می‌شود (انصاری و همکاران، ۱۳۹۲). علاوه بر این، حس مکان عامل عمده و اصلی هماهنگ کننده فرد با محیط و در نتیجه رضایت استفاده کنندگان از محیط اطرافشان و عاملی برای دست یافتن به هویت برای افراد به حساب می‌آید (فلاح، ۱۳۸۴، انصاری و همکاران ۱۳۹۲). در این راستا یکی از راه‌کارهای هویت‌بخشی به مکان ایجاد محیط‌های واحد "معنا" است، و همین معانی هویت بخش به مکان می‌توانند برگرفته از تاریخ و فرهنگ باشند تا باعث ایجاد خاطرات در مکان گشته و این خاطرات به طور کلی و از منظر عام حس مکان را ایجاد نمایند (نیک‌روش و قاسمی، ۱۳۹۳).

ایجاد المان‌ها، یادمان‌ها و بناهای یادبود، همچنین طراحی موزه‌ها به منظور یادآوری خاطرات زمان جنگ در اروپای پس از جنگ جهانی دوم جایگاه ویژه‌ای یافتند. در این راستا، معمار اروپایی مکانی را طراحی می‌کند که یادآور حس ملی‌گرایی و ناسیونالیستی موجود در جنگ جهانی اروپا باشد. اما در ایران رویکردها متفاوت است. چرا که موضوعیت جنگ هشت‌ساله تحمیلی نیز با آنچه در غرب وجود داشت، تفاوت‌های بنیادینی دارد.

جنگ‌ها در کنار تمام آرمان‌ها و اهدافشان، از دست دادن‌ها و ویرانی‌ها را به دنبال دارند. همین ویرانی و تخریب مکان‌ها و تاثیری که بر رابطه انسان و مکان دارد، درهم شکستن هویت یک ملت را از نظرگاه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، و کالبدی به دنبال خواهد داشت. باید توجه داشت که در ابتدا عموماً در سرزمین‌های آسیب‌دیده از جنگ و حملات نظامی تمایلات و منظر ذهنی افراد در راستای آنچه پیش از جنگ وجود داشته است، ادامه پیدا می‌کند. گرچه منظر عینی به واسطه تخریب‌های گسترده به طرز چشمگیری تغییر پیدا کرده است. توجه به این نکته لازم و ضروری است که در بازسازی‌های پس از جنگ، اگرچه عموماً شرایط تأمین سرپناه برای بازماندگان در اولویت قرار می‌گیرد، اما توجه به شرایط بروز جنگ و همچنین دیدگاه‌ها و موضع‌های طرفین درگیری‌ها نیز می‌تواند در زمینه سیاست‌گذاری بازسازی مکان و برقراری حس تعلق فضا-مکانی و در نتیجه بازگرداندن هویت مکان موثر باشد.

در این مطالعه، جنگ جهانی دوم در اروپا و جنگ ایران و عراق مورد بررسی قرار گرفته است. اگرچه باید توجه داشت این دو جنگ دو خاستگاه متفاوت دارد، به گونه‌ای که این تفاوت به طور مستقیم بر رویکردهای مطرح بازسازی فضای معماری شهرهای آسیب دیده و بازگرداندن حس تعلق فضا-مکانی و مهم‌تر از آن، یادمان‌های جنگ و احیای هویت از دست رفته ارتباط دارد. در این راستا، توجه به پیشینه جوامع آسیب‌دیده از جنگ‌ها و نیز تکامل سیاست‌های اجتماعی و اقتصادی و نیز با توجه به اینکه در زمان بازسازی، لوحی سفید در اختیار نیست تا به شکل و فرم دلخواه برنامه‌ریزان بازسازی درآید، می‌توان گفت که برنامه‌های بازسازی این قابلیت را دارند که با طی کردن مسیر توسعه‌ای و بذل توجه بر بهبود شرایط حین و یا پیش از حملات نظامی در زمینه فعالیت‌های سازمان‌ها و ساختارهای اصلی جامعه (امیراحمدی، ۱۹۸۷)، در برنامه‌ریزی‌ها و اتخاذ سیاست‌های تاثیرگذار در احیای هویت و ایجاد حس تعلق مکان، موفق عمل کنند، بنابراین سیاست‌گذاری‌ها از جنبه‌ای می‌توانند بر مبنای احیای آنچه قدیمی است، برای ایجاد اصلاحات و رفرفرم در راستای برقراری تعادل و دوباره‌سازی محل سانحه دیده، تلاش کرده و با به‌کارگیری ایده‌ها و تفکرات توسعه‌ای، در راستای هویت‌دهی به فضا با معانی نمادین و انگاره‌های معنوی‌ای همچون

صرفاً برای یک مقطع تاریخی خاص، که برای طول تاریخ، می‌تواند به‌گونه‌ای ساخته و پرداخته شود که ساختارهای هویتی جامعه را شکل دهد.

روش

در راستای دست‌یابی به اهداف مطرح شده، پژوهش حاضر در بررسی کیفی، با مروری بر اسناد تاریخی موجود و با بیانی توصیفی-تفسیری به مطالعه در نمونه‌های موجود در حوزه بازسازی‌های انجام شده پس از جنگ جهانی دوم در اروپا و همچنین جنگ تحمیلی هشت‌ساله ایران پرداخته و با حضور در مناطق مورد هجوم در ایران و بازدید میدانی از مناطق جنگی، جبهه‌ها، همچنین شهرهای درگیر جنگ در منطقه خوزستان و دشت آزادگان، پس از گذشت بیش از سی سال از اتمام جنگ، موضوع احیای هویت و ایجاد حس تعلق فضا-مکانی را در بستر و زمینه موجود، بررسی کرده است.

یافته‌ها

اروپا در بین سال‌های ۱۹۳۹ تا ۱۹۴۵ درگیر جنگی خانمان‌سوز شد که بعد از کشیده شدن دامنه‌های آن به سراسر جهان و درگیری بیشتر ملت‌های آن دوران، جنگ جهانی نام گرفت. نکته قابل توجه اینجاست که اگرچه در خلال جنگ، وقایعی مرتبط با مذهب نیز رخ داد، اما این جنگ، که تا به امروز گسترده‌ترین جنگ تاریخ بشر است، نه به خاطر مذهب و ایدئولوژی مذهب‌گرایانه، بلکه با انگیزه‌های ملی‌گرایانه رخ داده بود.

از سوی دیگر، ایران در اوایل پیروزی انقلاب اسلامی، درگیر جنگی تحمیلی و هشت‌ساله شد، که بر خلاف آنچه در مورد جنگ جهانی دوم بیان شد، نبردی بر سر خاک نبود. رویای به‌دست گرفتن حکومت اعراب در تصورات صدام برای عراق، و از سوی دیگر دفاع از اعتقادات مذهبی اسلام شیعی در درجه اول و همچنین دفع حمله عراق و بازپس‌گیری مناطق تصرف شده توسط ایران، دو کشور را رودرروی یکدیگر قرار داد. موضوع اعتقادات مذهبی را در ایران، می‌توان حتی در مورد نام‌گذاری عملیات نظامی سازمان‌دهی شده نیز مشاهده کرد. نام‌هایی از قبیل ثامن‌الائمه، طریق‌القدس، فتح‌المبین،

ارزش‌ها و اعتقادات، مراسم و آیین‌های دینی، روحانی و معنوی، در جهت آشنا کردن انسان با روح آمیخته با آنها گام بردارند (پورجعفر، صادقی و یوسفی، ۱۳۸۷).

همین انگاره‌های معنوی بازمانده از جنگ، که یادآور علت بروز چنین ویرانی‌ها و یا مصائب و رنج‌های تحمل شده توسط افراد است، که می‌تواند تصور ذهنی به یادماندنی و مطبوعی را برای افراد رقم بزند و زمینه‌ساز ماندگاری و جاودانگی محیط (مکان) و فضا شود. این توجه به انگاره‌های مسبب ماندگاری، باعث افزایش حس تعلق نیز می‌گردد و در این حالت است که فضا به زمان دیگری از زمان حال دست پیدا می‌کند (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۷). این‌جاست که جهان معماری معاصر در دیالکتیکی بین قدیم و آینده در رفت و برگشت خواهد بود و عناصر ثابتی از کیفیات مکانی مطرح می‌شوند.

در میان ویژگی‌های بازسازی‌های موفق پس از جنگ‌ها، فارغ از ایدئولوژی و تفکر حاکم بر نزاع نظامی، عواملی همچون دارا بودن کیفیت مناسب از مکان و تناسب با شرایط زمینه، نگرش و دیدگاه فرایندی در بازسازی و بذل هزینه‌های منطقی و قابل پرداخت به بازسازی پس از جنگ، می‌تواند تقریباً همه شمول باشند. لازم به یادآوری است که کیفیات مناسب از مکان، شامل کیفیت کالبدی (در راستای اجزای ساختاری-کالبدی)، کیفیت فعالیت جاری (از نظر کاربری‌ها و الگوهای رفتاری) و همچنین کیفیت معنایی حاکم بر مکان (تداعی‌گر فرهنگ‌ها، عملکردهای ادراک شده، جذابیت‌ها، ارزیابی‌های کیفی، خاطرات، نمادهای فرهنگی و مذهبی)، می‌شوند (لک، ۱۳۹۲).

باید توجه داشت، که از دست رفتن ساختار آشنای قبلی به واسطه جنگ و ایجاد تغییرات ماهیتی به صورت یکباره در محیط، اگرچه به سرعت باعث بروز نارضایتی و افسوس در بازماندگان می‌شود (سکنل و گیفورد، ۲۰۱۰)، اما از طرفی جنگ می‌تواند امکان ایجاد تغییرات بنیادین و اساسی را در اختیار معماران قرار دهد تا دیدگاه‌های نوین و نظریه معماری معاصر را در زمینه مورد بازسازی عرضه نمایند. از طرف دیگر، سیاست‌های بازسازی در راستای حفظ آثار به جای مانده از جنگ به عنوان یادگارهایی نه

معماری به نام گیبسون^۲ و با نظرخواهی و مشورت گرفتن از ساکنان انجام شد، اما وقفه ۱۳ ساله و مطرح شدن جرقه‌های پست‌مدرنیسم که با زمینه مدرن طراحی شده شهر مخالفت می‌کرد، در کنار اجرای ناکارآمد ابنیه از نظر کالبدی، رضایت مردم را از نوسازی بافت شهر تقلیل داد. امروزه کاونتری با تمامی ساختمان‌ها، کارخانه‌ها و اتوبان‌هایش (شکل شماره ۱) اگرچه در دسته‌بندی شهرهای صنعتی طبقه‌بندی می‌شود، اما هرگز به هویت باشکوه و درحال رشد خود، پیش از حملات نظامی، بازنگشته است (زرگر، ۱۹۸۶؛ هوبارد و همکاران، ۲۰۰۳ و آدامز و لارکان^۳، ۲۰۱۱). شکل ۱، تصویری از بافت شهر کاونتری را قبل و بعد از جنگ نمایش می‌دهد.

شکل ۱. بالا، کلیسای جامع حفاظت شده کاونتری، حین و پس از اتمام جنگ؛ پایین، بافت شهر کاونتری پیش و پس از جنگ (مآخذ: اینترنت^۴)

روتردام، هلند

شهر روتردام طی یک شبانه روز با حمله هیتلر، به طور کامل نابود شد اما بازسازی این شهر با برنامه‌ریزی‌های انجام شده پس از گذشت چهار روز از حمله ویرانگر آغاز گردید. بنابراین اگرچه حمله آلمان تلفات بسیاری برجای گذاشت و شوک عظیمی به بازماندگان وارد کرده و بسیار مایوس کننده بود، اما آغاز سریع بازسازی، امید را به مردم شهر بازگرداند.

تعامل بین دو عقیده محافظه‌کارانه و مترقی در بازسازی روتردام و پایه‌گذاری سیاست‌های بازسازی از دریچه سنت، در عین توجه به برنامه‌های توسعه‌ای و فراهم آوردن زیرساخت‌ها با حفظ ظاهر پیشین شهر در بسیاری از مراکز عمومی، احیای هویت

والفجر، کربلا و از این قبیل، نشانی از نقش تفکر شیعه در طرف ایرانی دارد. در این ایدئولوژی، جنگ، الهامی از واقعه کربلا و قیام حسین بن علی (ع) و شهادت مظلومانه او است. همین ایدئولوژی در زمینه حفظ آثار و صیانت از ارزش‌های دفاع مقدس، پس از اتمام جنگ و در بازسازی نیز خود را به روشنی نمایش می‌دهد.

در این بخش ابتدا بازسازی شهرهای اروپایی و سپس یادگارهای جنگ جهانی دوم در این شهرها مورد بررسی قرار گرفته و در ادامه جنگ تحمیلی، بازسازی مناطق جنگ‌زده و نگرش‌ها و دیدگاه‌های موجود در زمینه حفظ آثار جنگ، مورد بررسی قرار گرفته است.

بازسازی‌های شهری در اروپا

در خلال جنگ، آسیب فراوانی به شهرهای مختلف در کشورهای درگیر، وارد آمد که هریک در مقاطع مختلف و با رویکردهای متفاوت، بازسازی شدند. در این مطالعه، برخی از شهرهای آسیب‌دیده از جنگ جهانی دوم در اروپا و سیاست‌های تاثیرگذار بازسازی این شهرها بر روی افزایش و یا کاهش حس تعلق فضا-مکانی و همچنین آنچه یادآور جنگ در دنیای معاصر است، مورد بررسی قرار گرفته است. علت این انتخاب را می‌توان گستردگی تخریب‌ها در سطح این شهرها و سیاست‌های گزینش شده برای بازسازی بیان نمود.

کاونتری، بریتانیا

این شهر که در مرکز انگلستان واقع است، از مهم‌ترین و مشهورترین شهرهای بازسازی شده پس از جنگ جهانی دوم به حساب می‌آید، چراکه پس از تخریب‌های حاصل شده به طور کامل از نو ساخته شد. این نوسازی بافت شهر که در حدود ۱۳ سال به طول انجامید، با هدف تبدیل کاونتری به شهری کاملاً صنعتی سیاست‌گذاری شده بود. از این رو ویژگی‌های پیشین شهر سنتی را به طور کل نادیده می‌گرفت. اما علی‌رغم این تغییرات گسترده و بنیادین، همان‌طور که در شکل شماره ۱ نیز مشاهده می‌شود، چند نقطه از شهر از جمله ویرانه‌های یک کلیسای جامع، دست نخورده حفاظت شد که امروز جزو معدود نقاطی از شهر است که یادآور خاطرات جنگ می‌باشد (هوبارد و همکاران^۱، ۲۰۰۳). با توجه به آنچه که گفته شد، اگرچه بازسازی کاونتری براساس ایده‌ها و اصول معماری مدرن، زیر نظر

2. Gibson
3. Larkham & Adams
4. <http://www.gettyimages.co.uk/event/years-since-the-bombing-of-coventry-90301173>

1. Hubbard

گذشته، بازگرداندن حس مکان و حس تعلق ساکنان و در نتیجه رضایت‌مندی آنها را به دنبال داشت. قابل توجه است که خاستگاه ملی‌گرایانه جنگ جهانی دوم در موفقیت اینگونه بازسازی‌ها و احیای به عینه آنچه پیشتر وجود داشته است، نقش به‌سزایی دارد (گریوی، ۲۰۱۷). شکل ۲، تصویری از بافت شهر روتردام را قبل و بعد از بازسازی ناشی از جنگ نمایش می‌دهد.

شکل ۳. بالا، تخریب شهر ورشو؛ پایین، ورشو بازسازی شده پس از جنگ (مآخذ: اینترنت^۴)

پس از تحولات پیش آمده در راستای تصرف قلمروها و پیروزی‌های حاصل شده در این منطقه توسط شوروی، اگرچه بازسازی ورشو با هدف بازگرداندن جمعیت مهاجرت کرده از شهر آغاز شد، اما احیای سکونت و یا هویت با بازسازی و احیای ابنیه تاریخی شهر، اولویت دست‌اندرکاران روسی بازسازی، در ورشو نبود، بلکه تفکرات کمونیستی حاکم، اولویت اول را احیای اقتصادی و زیرساخت‌های حیاتی این شهر می‌دید.

لازم به ذکر است، ایدئولوژی‌های حاکم، تاثیر بسیاری بر ساخت‌وسازها و نیز نوع و نحوه انجام بازسازی دارد و نکته اصلی اینجاست که همین امر در صورتی که با دیدگاه‌های ساکنان منطقه تفاوت و تمایز داشته باشد، می‌تواند برنامه بازسازی و احیای زندگی را در شهر به سمت عدم موفقیت سوق دهد. از این‌رو در برنامه بازسازی شهر ورشو، کمبود واقع‌گرایی در ساخت ابنیه مسکونی و غیرمسکونی، همچنین آرمان‌گرایی در طرح‌های بازسازی باعث ورود سبک‌های وارداتی از شوروی به تاریخ لهستان شد. سبک‌هایی که مردم آن سرزمین در ابتدا آشنایی کمی با آنها داشتند (زرگر،

شکل ۲. روتردام پیش از جنگ، ویرانی جنگ و بازسازی آن (مآخذ: اینترنت^۵)

همان‌طور که در تصویر شماره ۲ نیز مشاهده می‌شود، برنامه بازسازی روتردام، با هدف تبدیل شهر به ماشینی کاربردی در کنار لذت بردن از زندگی در آن پایه‌گذاری شده بود. در این راستا، ظاهر کالبدی شهر در ساختارهای قدیمی حفظ شده و با قراردادن طرحی انعطاف‌پذیر با قابلیت انجام اصلاحات گسترده در طول زمان، چشم‌اندازهای توسعه آینده را پی‌ریزی کرده است و بدین ترتیب با گذشت زمان، ظاهر قدیمی از نوساخته شده روتردام، در کنار برج‌ها و آسمان‌خراش‌هایی که نشانگر شهرهای صنعتی پیشرفته در جهان هستند، در تعامل به سر می‌برند (زرگر ۱۹۸۶، ؛ واگنار، ۲۰۱۶).

ورشو، لهستان

موقعیت استراتژیک لهستان و شهر ورشو باعث شد که آلمان با دیدگاه‌های خود بر شهر مسلط شده و پس از بمباران آن که به نابودی بسیاری از بخش‌های شهر انجامید، تخریب‌های سیستماتیک «جوخه تخریب» خود را آغاز نماید. از این رو جمعیت بازمانده به

1. Gerrewey
2. <https://www.landmarkscout.com/rotterdam-blitz-a-city-on-fire-netherlands>
3. Wagenaar

4. <http://www.mylearning.org/polish-people-in-britain-after-wwii/images>

۱۹۸۶؛ پارتنرس و کالام^۱، ۲۰۰۵؛ کرولی^۲ (۲۰۱۱).

شهرهای کشور آلمان

آلمان با توجه به تفکرات کاملاً ملی‌گرایانه‌ای که خود آغازگر جنگ بودند، وارد صحنه مبارزات نظامی شد و هر روز نیز دامنه نفوذ خود را گسترده‌تر می‌نمود. در این راستا اگرچه حفظ ظاهر شهرهای آلمان، پیش از آغاز بازسازی، از مهمترین اولویت‌های بازسازی به‌شمار می‌آمد اما تقسیم شدن این کشور به دو بخش مجزا آلمان شرقی و غربی با دیدگاه‌ها و عقاید متفاوت، باعث شد که این دو بخش، روند متفاوتی را برای بازسازی در پیش گیرند. در آلمان شرقی با توجه به حاکم بودن ایدئولوژی کمونیستی، به مثال آنچه در ورشو رخ داده بود، روند ساخت‌وساز و احیای هویت از دست رفته، به کندی انجام می‌گرفت و بازگشت جمعیت نیز با رخوت و زندگی شهری با نوعی اجبار همراه شده بود. اما در آلمان غربی، تفکر سرمایه‌داری غالب، با در دستور کار قرار دادن برنامه بازسازی برای احیای ابنیه فرهنگی-تاریخی، دقیقاً بر اساس آنچه که پیش از جنگ وجود داشت، که باعث ایجاد پویایی و تکاپو، نه تنها در فرم‌های جدید طراحی، بلکه در میان ساکنان شهرها نیز شده بود. همچنین گسترش ساخت‌وسازهای جدید در کنار احیای آنچه از قبل وجود داشت، در نهایت منجر به تمایل به جدا شدن از گذشته و نگاه به آینده را هر چه بیشتر در ساکنان ایجاد نمود. از این رو آلمان غربی، نسبت به آلمان شرقی از آینده‌ای پرونق‌تر برخوردار گردید. علاوه‌براین، از نظرگاه معماری شهری و در زمینه‌های بیان معمارانه، فرم‌های معماری و همچنین تزیینات مورد استفاده در ابنیه، نگاه مداخله‌گرایانه‌ی ناشی از دیدگاه‌های سیاسی موجود در بین دولت‌مردان و مردم شهرها نیز، باعث موفقیت سیاست‌های بازسازی شهرها پس از جنگ شد (زرگر، ۱۹۸۶).

بناهای یادبود، یادگارهای جنگ جهانی دوم

یادبودها، غم و اندوه خصوصی و در خفای عده‌ای را تبدیل به احساسی عمومی می‌نمایند که نه فقط برای پیروزی در جنگ‌ها، که برای نمایش تأسف و تأثر، از جنایات به وقوع پیوسته نیز، ساخته می‌شوند. بناهای یادبود عموماً سربازان کشته شده در

جنگ و یا آنان که در راه آرمان‌ها و اعتقاداتشان جان خود را فدا کرده اند، را نمایش داده و اجازه می‌دهند تا طراحان آنها احساس برداشت‌های خود را در بنا، به مخاطب القاء نمایند. یادبودهای جنگ عموماً میراثی هستند برای درگیری‌های احتمالی آینده، تا عبرتی برای همگان باشند. این بناها عموماً محصول زمان ساخته شدنشان هستند، زمانی پس از جنگ؛ زمانی در هنگامه فروکش کردن آتش توپ‌ها و تانک‌ها و خمپاره‌ها؛ زمانی که طراح در صلح و آرامش نشسته، به شیوه‌ی روایت آنچه تجربه کرده است، می‌پردازد (اسمیت^۳، ۲۰۱۰).

در جنگ جهانی دوم، اگرچه موضوع حس ملی‌گرایی بسیار قدرت داشت و بر بیشتر بخش‌ها سایه افکنده بود، اما به عنوان زیرمجموعه‌ای از این مقوله، می‌توان به مباحث مذهبی و تفاوت‌های مذهبی موجود که باعث پدید آمدن وقایعی چون هولوکاست در این جنگ گردید نیز، اشاره کرد. با توجه به تاثیر عمیق هولوکاست، نه تنها بر جامعه یهودیان بلکه بر بسیاری از انسان‌ها، ایجاد یادبودهای جان باختگان این نسل‌کشی و یا حفظ آثاری از جمله اردوگاه‌های کار اجباری یهودیان در کشورهای اروپایی و تبدیل آنها به موزه‌ها، به منظور نمایش تاریخ آن روزگاران، در کنار آثار دیگری که جنگ جهانی دوم را به طور کلی از دیدگاه تمام رنج‌ها، ویرانی‌ها و تخریب‌ها، نابودی فرهنگ‌ها و هویت ملت‌ها، تجسم کالبدی داده است، قرار دارد.

همانگونه که اشاره شد، تاثیر ماهیت جنگ جهانی دوم بر شهرهای اروپایی غیرقابل انکار است. کالبدهای حفظ شده از دوران جنگ، در زمان بازسازی در کنار تمام روزمرگی شهرها، تبدیل به مکان یادآور خاطرات، الهام و عبرت شده‌اند و این تمام آن چیزی است که پس از یک دوره جنگ خانمان‌سوز برای پیشرفت‌های بعدی در شهرهای اروپایی لازم است. حس فضا-مکانی ایجاد شده در راستای ماهیت جنگ، اندک فرصتی برای گرامیداشت یاد انانی می‌باشد که جان خود، این عزیزترین و شیرین‌ترین سرمایه را در جنگ، در راستای قدرت‌طلبی عده‌ای قلیل به عنوان گردانندگان جنگ از دست داده‌اند. در این راستا، اقدامات انجام شده‌ی بازسازی پس از جنگ در جهت بازگرداندن حس تعلق فضا-مکانی به آسیب‌دیدگان

1. Calame & Partners

2. Crowley

3. Smith 2010

از دوران جنگ جهانی دوم، روایتگر فرایند زندگی در یک دوره مشخص بوده و به نظر می‌رسد به نسبت راویان ذات ترس و مفهوم رنج یهودیان، -بناهای طراحی و ساخته شده پس از جنگ به عنوان یادبود- خاطرات را عمیق‌تر تحت تاثیر قرار داده و آن بنا را تبدیل به هویتی برای منطقه می‌نماید، که با توجه به آنچه نیک‌منش و قاسمی در ۱۳۹۳، همچنین آلتمن و لاو^۱ در ۱۹۹۲ نیز ابراز داشته‌اند، همین خاطرات باقی‌مانده و هویت مجموعه، از منظر عام، موضوع حس مکان را ایجاد می‌نماید، چراکه می‌تواند به احساس عاطفی میان فرد و مکان ساختار ببخشد.

باید توجه داشت که علاوه بر موضوع هولوکاست و رنج یهودیان در جنگ جهانی دوم، در ذهن اروپاییان دیدگاه کلی جنگ و حملات مخرب نظامی نیز مورد توجه است. در این مجموعه، می‌توان بُعدی همه شمول‌تر و عمومی‌تر از شیوه بیان را تجربه کرد. بیانی که نسبت به وقایع مرتبط با یهودیان، خود را با جریان زندگی در شهرها بیشتر وفق داده است. در این راستا، می‌توان به پلاک‌های ساده نصب شده در کف گذرها و خیابان‌های شهرهای اروپایی به طور مشخص کشور آلمان اشاره کرد؛ که عموماً نام افرادی که در آن محل کشته شده‌اند، به پاس بزرگداشت آنها بر روی پلاکی فلزی حک شده است و محلی که اعدام‌ها، ترورها، سخنرانی‌های حیاتی منجر به دستگیری یا مرگ را یادآوری می‌کند. همان‌طور که در بخش ۴-۳-۱ از جدول ۱ نیز قابل مشاهده است، اگرچه بسیاری از این پلاک‌ها نیز به یهودیان کشته شده ارتباط دارد، اما در میان زندگی روزمره شهرها، فضایی خاص را به خود اختصاص داده است. احترام به پلاک‌ها، حفاظت و مراقبت از آنها و در کل میزان احساس مسئولیت در برابر آن نام‌ها را می‌توان از سنج‌های میزان حس تعلق مکان افراد به حساب آورد. علاوه بر پلاک‌های یادشده، نام‌های حک شده در برابر ساختمان‌های مهم شهرها و کشورهای اروپایی به طور مشخص آلمان و برای مثال ساختمان رایشتاگ همان‌طور که در بخش ۴-۳-۲ از جدول شماره ۱ نیز مشخص شده است و یا بناهایی که در آنها تصمیمات مهم و حیاتی در خلال جنگ در راستای تغییر روند جنگ و یا بازسازی پس از آن اخذ شده است، مانند قلعه محل برگزاری کنفرانس یالتا

در کشورهای اروپایی را، می‌توان به پنج دسته کلی تقسیم‌بندی نمود. همان‌طور که در جدول شماره ۱ نیز مشخص می‌باشد، برخی از ابنیه به عنوان موزه‌های یادبود و یادمان‌ها، پس از اتمام جنگ به دست معماران سرشناسی چون آیزنمن و لیبسکند ساخته شده‌اند و هدف اصلی طراحی آنها، نه صرفاً نمایش مکان وقوع، بلکه ایجاد دریچه‌ای به سوی به نمایش گذاشتن ماهیت دردها و ساخت هویتی جدید در راستای ارج نهادن به آنان که متحمل آزار و شکنجه شدند، می‌باشد. در بیشتر این آثار از جمله کدهای A-۱ و B-۱، مخاطب، توسط فضایی احاطه می‌شود که متعلق به دوران خود او و زمان حال است، با برداشت‌هایی که معمار و طراح از بیان احساس مورد توجه خود به مخاطبان در ذهن پرورانده و در نهایت تجسم کالبدی بخشیده است. تاثیر این ابنیه در فضای اطرافشان، نسبت به روایت روند واقعه، در راستای بیان روح واقعه رخ داده است. بخش‌های دیگر عبارتند از: بناهای تاریخی باقی‌مانده که به موزه‌ای برای بازدید مخاطبان تبدیل شده‌اند، قبرستان‌های نظامی با طراحی متفاوت از قبرستان‌های معمولی شهری، المان‌های شهری طراحی شده از جمله مجسمه‌های یادمانی، فضاسازی‌های شهری و ثبت نمودن نام کشته‌شدگان در محلی خاص و در بخش آخر نیز توجه به حفاظت و مرمت آثار تخریبی در بافت شهرها و یا تک‌بناهای با اهمیت، مورد توجه قرار گرفته است. در ادامه به ذکر مثال‌هایی برای تقسیم‌بندی ارائه شده پرداخته می‌شود.

به طور کلی می‌توان در زیرمجموعه بناهای یادبود هولوکاست، علاوه بر بناهای طراحی شده از جمله یادبود هولوکاست پیتر آیزنمن در برلین، به تبدیل برخی ساختمان‌ها به موزه‌ای برای بازدید عموم اشاره کرد؛ خانه افرادی همچون آنه فرانک نویسنده و روزنامه‌نگار یهودی در آمستردام هلند (۲-A در جدول شماره ۱)، یا بناهایی مانند کارخانه اسکار شیندلر (۲-B در جدول شماره ۱) که سابقاً محل تولید ابزارآلات فلزی در لهستان بوده است و یا طراحی المان‌های شهری مانند کفش‌هایی در کرانه دانوب (۴-A-۲ در جدول ۱) که یادمانی برای یهودیان کشته شده در جنگ جهانی دوم در پارکی به همین نام در بوداپست، پایتخت مجارستان است، از قبیل این موارد می‌باشند.

بنابراین می‌توان چنین جمع‌بندی کرد که ابنیه تاریخی بازمانده

1. Altman & Low

شهرهای مجاور کرده بود و باعث شد که طبق فرمان امام خمینی در سال ۱۳۶۰، بازسازی شهرهای آسیب دیده در حین انجام عملیات جنگی آغاز شود (ستاد بازسازی مناطق جنگ زده، ۱۳۶۳).

در تاریخچه فعالیت های بازسازی در مناطق درگیر جنگ، در اواخر سال ۱۳۶۰، یعنی کمتر از دو سال پس از آغاز جنگ و حدود شش سال مانده به آتش بس، فعالیت های اجرایی بازسازی روستاهای جنگ زده خوزستان آغاز شد و در اوایل سال ۱۳۶۱ با آزادسازی بسیاری از مناطق اشغالی و تصویب تشکیلات، جهادسازندگی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی ایران، رسماً متولی بازسازی این مناطق شدند (میری و شاکری زاد، ۱۳۹۰، ص ۸-۱۲). در این راستا، سه فاز اصلی برای بازسازی در خوزستان اجرا گردید که به طور مختصر عبارت اند از:

فاز اول: در این فاز، بازسازی محلی یک طرفه و تک جانبه که بدون اصول و قوانین مدون از طریق سازمان های محلی انجام می گرفت. در اینجا کالبد معماری و هویت پیش از بروز خرابی ها حفظ شده و مردم مشارکت فعالی داشتند؛ دیدگاه حاکم، صرفاً بازگرداندن وضعیت به شرایط پیش از جنگ بوده است که در مناطقی همچون روستاهای برديه و گلپهار قابل مشاهده است.

فاز دوم: این فاز، فاز بازسازی آرمان گرایانه است. در این فاز، طراحی ها بدون توجه به هویت، نیازها و روند زندگی مردم آسیب دیده، صرفاً از طرف گروهی که سرمایه های اقتصادی در اختیار داشتند، انجام گرفته و نتایج حاصل از این بی توجهی طراحی کالبدی جدید اما بی اشتراک با گذشته و در نتیجه بی هویت برای مردم جنگ زده بود. تصور ایجاد زندگی ایده آل و اجبار بازماندگان در راستای تطبیق خود و شرایط زندگی شان با وضعیت ایجاد شده در شهرهایی مانند هویزه (شکل شماره ۴) و جلیزه باعث شد که امروز بعد از گذشت تنها ۳۰ سال از ساخت و ساز انجام شده، همانگونه که در جدول شماره ۲ نیز مشاهده می شود، این مناطق تبدیل به بافتی کاملاً فرسوده شوند.

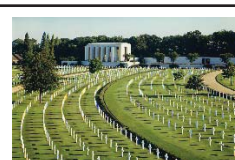
که به کنفرانس کریمه نیز مشهور شده است (۲-C از جدول ۱)، در کنار بنای تاریخی اصلی، مجموعه ای از ادراکات ذهنی افراد را به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه شکل داده و ارتباط درونی میان آنها به عنوان مخاطب امروزی و مکان دیروزی را تعریف می نماید. علاوه بر مکان های نام برده شده، قبرستان هایی مربوط به کشته شدگان نظامی در جنگ، به همراه موزه ها و گالری های طراحی شده برای حفظ و نمایش آثار جنگ جهانی دوم نیز، به عنوان گرامی داشت خاطراتی مطرح هستند که دلآوری هایشان برای اهداف ملی گرایانه شان، با ظاهری نظامی، «شخصیت مکانی» متفاوتی با سایر قبرستان ها به خود گرفته است (بخش های ۳-A و ۳-B از جدول ۱). این قبرستان ها از زمان جنگ جهانی دوم به واسطه معنا و روح حاکم بر آنها، هویت مخصوص به خود داشته و ماندگار شده اند. باید اشاره کرد که برخی از یادگارهای جنگ به گونه ای حفظ شده اند که گویی تاریخ از این بخش اروپا هرگز پاک نمی شود. این مناطق اما جدای از محل زندگی افراد، خود به صورت موزه ای به وسعت یک شهر درآمده اند؛ در این زمینه می توان به دهکده اورادور^۱ اشاره کرد. روستایی که در حمله نازی ها به فرانسه در ۱۹۴۴ در هم شکست و تمامی سکنه آن از مرد و زن، پیر و جوان و حتی کودکان قتل عام شدند و روستا به ویرانه ای تبدیل شد. خرابه های روستای متروکه امروزه با همان حال و هوای سال های ۱۹۴۴ حفظ شده و به یادبودی دائمی برای منطقه از جنگ تبدیل شده است (۵-A-۱ از جدول ۱). از طرفی سیاست بافت دوباره سازی شده قدیمی شهرهایی چون ورشو، روتردام و مونیخ (۵-A) که عیناً نمایی از آنچه پیش از تخریب های ناشی از جنگ وجود داشت را نمایش می دهد، در راستای حفظ حس فضا-مکانی پیش از جنگ و فراموش کردن خاطره تخریب ها در جای جای شهر قدم برداشته است.

ایران و بازسازی مناطق در جنگ تحمیلی

همان طور که پیشتر نیز ذکر شد، جنگ بین ایران و عراق، طولانی و فرسایشی بوده است. بسیاری از ابنیه در شهرهای جنوبی ایران به طور کامل تخریب و برخی سکونتگاه های شهری ایران نیز، توسط نیروهای عراقی با خاک یکسان شده بود. این موضوع، علاوه بر کشته شدگان، خیل عظیمی از آوارگان جنگی را نیز روانه

جدول ۱. تقسیم‌بندی موضوعی سیاست‌های بازسازی اروپا پس از جنگ جهانی دوم و مثال‌های آن (منبع: نگارنده)

ردیف	موضوع	نام اثر	محل	تصویر	منبع تصویر	
۱	بناهای یادبود پس از جنگ	موزه تاریخ یهود (دنیل لیبسکند) A-۱	برلین - آلمان		/http://www.jmberlin.de	
		یادمان هولوکاست (پیتر آیزنمن) B-۱	برلین - آلمان		www.kmpfurniture.com/designer-news/peter-eisenman	
۲	ساخت‌مان‌های تاریخی باقی‌مانده	خانه آنه فرانک A-۲	آمستردام - هلند		/http://www.annefrank.org	
		کارخانه تولید قطعات فلزی اسکار شیندلر B-۲	کراکوف - لهستان		http://www.wikiarya.org/good-schindler.htm-war۲	
		قلعه آشیانه پرستو C-۲	بالتا - اوکراین		https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Swallow's_Nest&hp?ModuleId	
		اردوگاه‌های کار اجباری	آشوویتس ۱-D-۲	مرز آلمان و لهستان		https://www.ushmm.org/wlc/fa/article.۱۰۰۰۵۱۸۹-hp?ModuleId
			بوخن والد ۲-D-۲	آلمان - واینمار		/https://fa.wikipedia.org اردوگاه_مرگ_بوخن_والد
۳	قبرستان‌های نظامی	قبرستان سربازان امریکایی نرماندی A-۳	نرماندی - فرانسه		https://www.abmc.gov/cemeteries-memorials	
		قبرستان امریکایی کمبریج B-۳	کوتون - انگلستان		/https://www.abmc.gov	

ادامه جدول ۱. تقسیم‌بندی موضوعی سیاست‌های بازسازی اروپا پس از جنگ جهانی دوم و مثال‌های آن (منبع: نگارنده)

ردیف	موضوع	نام اثر	محل	تصویر	منبع تصویر		
۴	المان‌های شهری	مجسمه‌های شهری	یادبود قیام ورشو ۱-A-۴	ورشو - لهستان		https://www.mashregnews.ir/۴۰۸۳۴۲/news	
			یادبود سرباز گمنام ۱-B-۴	لندن - انگلستان		http://www.kojaro.۲۰۱۵/com	
			یادبود زنان جنگ جهانی دوم ۱-C-۴	لندن - انگلستان		http://www.kojaro./۳۸۲۲۴/۲۲/۱/۲۰۱۵/com/moving-war-memorials-around-the-world-pt۱	
		فضای شهری	کفش‌هایی در کرانه دانوب ۲-A-۴	بوداپست - مجارستان		http://www.atlasobscura.com/places/shoes-on-the-danube-promenade	
		یادبود اسامی کشته‌شدگان	فک	پلاک‌های خیابان (Stolperstein) ۱-۳-A-۴	آلمان		https://en.wikipedia.org/wiki/Stolperstein
			جمع	کشته‌شدگان رایشتاک ۲-۳-B-۴	برلین - آلمان		http://www.bundestag.de/besuche/architektur/reichstag
۵	حفاظت و مرمت	روستاهای تخریب شده	دهکده اورادور ۱-A-۵	اورادور - فرانسه		https://www.theguardian./۰۳/sep/۲۰۱۳/com/world/oradour-sur-glane-nazi-massacre-village	
		تک‌بنای تخریب شده	کلیسای نیکولای ۲-A-۵	هامبورگ - آلمان		http://www.dw.com/fa-۱۸۴۲۸۰۲۳-ir/g	
			دوباره سازی بافت شهری به سبک پیش از تخریب A-۵	مونیخ - آلمان		http://www./scientificpsychic.com	

و ساخته می‌شود، اما این واژه در مورد یادمان‌های جنگ ایران و عراق به مناطق عملیاتی جنگی اطلاق می‌شود. سفرهایی تحت عنوان «راهیان نور» نیز در راستای ارج نهادن به مقام رزمندگان، سازمان‌دهی می‌شود که همگی در راستای یادآوری و زندگی مجدد خاطرات جنگ هستند.

با توجه به اصول اعتقادی شیعه، خاک جبهه دفاع از مذهب و میهن، مقدس است و از آنجا که شیعه می‌تواند حقانیت خود را در هنرها متبلور کند، می‌توان گفت که بر اساس همین تجربه تاریخی باید آثار جنگ را حفظ کرده و از تمام عناصر هنری و تجربه‌های غنی گذشته، در راستای اعتقادی بهره جست. عامل هویت‌بخش اصلی در این مسیر، تقدس دفاع از اعتقادات و ایدئولوژی‌های مذهبی شیعه است. افراد در این اماکن «حضور» را تجربه می‌کنند و بازسازی‌های انجام شده نیز، در راستای احیای این حضور و زنده بودن شهادتی است که خون خود را برای تحقق این اهداف اهدا کرده‌اند (اصغریان جدی، ۱۳۷۸، ص ۲۱۳-۲۳۳).

همان طور که در جدول شماره ۲ نیز مشاهده می‌شود، خاک یادمان‌های شلمچه (الف-۱) و فکه (ب-۱) یادآور خاطرات جنگ است و حس دل‌بستگی فضا- مکانی را در زائرین چنان ایجاد می‌نماید که به نماز ایستاده و مراسم دینی به جای می‌آورند. این هم‌ذات‌پنداری با هویت آیینی- مذهبی مکان است که رابطه عاطفی- شناختی و رفتاری انسان را با مکان می‌سازد و نیازی برای طراحی بناهایی از مصالح ساختمانی را برای القای ماهیت جنگ تقلیل می‌دهد.

با این وجود، ابنیه یادمانی موجود در بیشتر جبهه‌های جنوب ایران، از سبک معماری خاصی پیروی می‌کنند که ترکیبی از عناصر و نمادهای ایرانی- اسلامی معاصر به حساب می‌آیند. بنای یادمان دهلاویه (الف-۲)، توسط بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس در محل مجروح شدن شهید چمران ساخته شده است. این بنا دارای حیاط مرکزی، رواق‌های درونی، با آسمانه‌ای تخت می‌باشد که برجکی مثال کعب زرتشت در محل اصابت خمپاره به دکتر چمران ساخته شده است (شکل شماره ۵). اما در این مورد نیز باید توجه داشت اطراف این بنا نیز مانند سایر جبهه‌ها و در اصطلاح «یادمان‌های» جنگ ایران فارغ از ساماندهی فضایی متعارف معماری، هویت تاریخی- مذهبی

شکل ۴. بافت هویزه و فرسودگی آن (منبع: نگارنده، ۱۳۹۶)

فاز سوم: در این فاز، رویکرد طراحان از آرمان‌گرایی اولیه به واقع‌نگری تغییر یافت و سیاست‌های کلی آرمانی با طرحی مشارکتی به مرحله اجرا رسید. در این فاز، تصویب قوانین به همراه مشارکت دادن بازماندگان و در نظر گرفتن هویت و خاطرات جمعی، در عین حفظ عناصر مهم فرهنگی- اجتماعی، باعث ارائه ایده‌های توسعه محور نیز شد. شهرهایی از قبیل سوسنگرد و ساریه در این دسته از بازسازی‌ها قرار گرفتند (میری و شاکری‌زاد، ۱۳۹۰، ص ۸-۱۲). باید توجه داشت که بازسازی مناطق مسکونی و شهرها در زمان جنگ برای ایران در اولویت قرار داشت؛ اما پس از جنگ، احیا و حفظ آثار آن، منطبق بر تفکر و پنداشت حاکم، الهام گرفته از واقعه‌ی حماسه‌ی شیعی، واقعه عاشورا، است. بنابراین میراث جنگ، نمایش جان‌فشانی‌های شهدای آن تقدیس شده و معماری نیز، در راستای احترام به این مهم، گام برداشته است.

حفظ آثار جنگ- نگرش‌ها و دیدگاه‌ها

همان‌طور که پیشتر نیز اشاره شد، ماهیت جنگ ایران با جنگ جهانی دوم در اروپا متفاوت است. اگرچه حس ملی‌گرایی در میان ایرانیان ریشه دوانده است، اما جنگ هشت ساله هویتی در راستای مقدسات دارد، بنابراین می‌بایست در بررسی آثار به‌جای مانده و رویکردهای محافظتی آنها به چنین عامل هویتی تأثیرگذاری، توجه خاصی مبذول داشت (اصغریان جدی، ۱۳۷۸، ص ۲۱۳-۲۳۳).

اگرچه مفهوم کلمه «یادمان» در ادبیات جهانی معماری، بنایی را متصور است که برای بزرگداشت فرد یا افرادی طراحی

و حس مکانی منحصر به فرد خود را دارا می‌باشد.

دارد (مشخص شده با کد الف-۳ در جدول شماره ۲). همانگونه که دکتر اصغریان جدی در کتاب خود با نام شیعه و حفظ آثار جنگ بیان داشته است، شیعیان در هر جنگی تلاش داشته اند آثار جنگ را با توجه به جنبه‌های ارزشی آن حفظ نمایند و همچنین تلاش می‌کنند تا نمونه‌هایی از حقانیت خود را به عنوان الگویی در راستای تداوم مبارزه با ناحق و باطل ارائه دهند (اصغریان جدی ۱۳۷۸، ص ۲۱۳-۲۳۳). قابل ذکر است که بخش‌هایی از ساختمان‌های تخریب شده در جنگ، پس از بازپس گرفتن خرمشهر از دشمنان، به موزه ای برای حفظ آثار و یادآوری روزگار جنگ تبدیل شده است.

شکل ۵. رواق ها و برج یادمان دهلاویه، محل مجروح شدن دکتر مصطفی چمران و نقش زیر برجک، (منبع: نگارنده، ۱۳۹۶)

در این راستا، علاوه بر جبهه‌های جنگ یادمان‌ها و موزه‌هایی که آثار جنگ را حفظ کرده اند نیز در شهرهایی از جمله خرمشهر وجود

جدول ۲. تقسیم‌بندی آثار به جای مانده از جنگ تحمیلی (منبع: نگارنده)

ردیف	موضوع	نام اثر	محل	تصویر	منبع تصویر
۱	جبهه‌ها (یادمان‌هایی با خاک مقدس)	یادمان شلمچه	جبهه شلمچه الف-۱		http://article.5339/tebyan.net
		یادمان فکه	جبهه فکه ب-۱		http://www.mehrnews.com/1519358/news
۲	ساخت بناهای یادبود	یادمان دهلاویه	دهلاویه الف-۲		نگارنده بهار ۱۳۹۶
۳	حفاظت از تخریب ناشی از جنگ در ساختمان‌های شهری	موزه دفاع مقدس خرمشهر	خرمشهر الف-۳		نگارنده بهار ۱۳۹۶
		بخشی از هویزه قدیم در میان شهر جدید	هویزه الف-۳		نگارنده بهار ۱۳۹۶

نتیجه گیری

از آنچه توضیح داده شد، می توان چنین نتیجه گرفت که با توجه به تعریف، حس تعلق، رابطه شناختی بین محیط یا فضایی خاص با انسان بوده و علاوه بر آن، حس مکان، ادغامی از منظر ذهنی و ذهنی- ارزیابانه فرد با منظر عینی است که تاثیر این احساسات بر وی، به عنوان عامل هماهنگی فرد با محیط عمل کرده و در نتیجه موجب رضایت او به عنوان کاربر می گردد. این امر دست یابی به هویت را برای مکان مورد نظر هموار می گرداند. حس مکان و هویت مکانی بر پایه حس تعلق فضا- مکانی استوار می شود.

جنگ ها ساختارهای فیزیکی سازنده مکان را تخریب می نمایند و همین امر هویت مکان را دچار اغتشاش می نماید. بنابراین احیای حس مکان در بازسازی پس از جنگ، می بایست در اولویت های سیاست بازسازی قرار گیرد. در جنگ های جهانی دوم و ایران و عراق، ماهیت متفاوت در بازسازی ویرانی ها و برپا کردن ابنیه یادبود و همینطور نوع یادآوری خاطرات، نشان از تفاوت های عمده ای دارد. بازسازی های انجام شده در جنگ جهانی دوم با زمینه ای که جنبش مدرن در آن سال ها ایجاد کرده بود، بر اساس تنوع فرم ها، بیان عملکردها، نوع ساختارها و تکنولوژی، با نگاهی بر فرهنگ و هویت شهرها پیش از جنگ، تقریباً با سرعت بالایی انجام گرفت و با فراهم کردن زیرساخت ها، احیای شهرهای به ظاهری تاریخی اما با تکنولوژی نوین، امکان توسعه های آتی را فراهم نمود. در این میان ساخت بناهای یادبود، نوشتن نام کشته شدگان به پاس بزرگداشت، به صورت جزئی یادآور ماهیت خاطرات به جای مانده از جنگ بوده و ذات دردها و رنج ها را در بیانی تاریخی ارائه می دهند. گذشته از این، بررسی ها نشان می دهند که زمان طولانی بازسازی ها می تواند به مانند آنچه در کاونتری بریتانیا رخ داد، در مقایسه با شهرهای مانند روتردام، به شکست برنامه های بازسازی بیانجامد.

ایران اما با مقوله دفاع از مقدسات مذهبی، احیای محل های عملیات جنگی و یادآوری خاطرات، جنگ را نه با ساخت فیزیکی معماری، بلکه با حفظ فضا و محیط وقوع حادثه و روایتی تاریخی همراه کرده است. وجود تفکر شیعه در راستای حفظ آنچه برای آن به دفاعی مقدس در برابر هجوم بیگانه دست زده اند بر سیاست های

اصلی بازسازی سایه افکننده و به طور مشخص تمامی اهداف کلان و خرد، همچنین برنامه ها را تحت تاثیر قرار می دهد. همچنین می توان در شهرهای مانند خرمشهر، اهواز، آبادان، دزفول و شوش در کنار حفظ آثاری از جمله مسجد خرمشهر با جای تمامی ترکش ها و گلوله ها بر پیکرش، در بازسازی امروزه روکشی نحیف از تکنولوژی مشاهده کرد که به دلیل تمایز و تفاوت بسیار با هویت، باورها و تلقی جامعه نتوانسته است در شهرها به اهداف اصلی خود دست یابد. سفرهای راهیان نور نیز بر اساس همین تفکر، ماهیت مذهبی گرفته و حس تعلق فضا- مکانی زائران را از درگاه باورهای مذهبی شیعه و توجه به واقعه کربلا قوت می بخشد.

منابع

- اصغریان جدی، احمد، (۱۳۷۸). شیعه و حفظ آثار جنگ، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی
- مجتبی انصاری، رها بحتوی، سید محمد مهدی حسینی کیا، مسعود دادگر، (۱۳۹۲). بررسی حس مکان در باغ ایرانی و بوستان های امروزی- مطالعه موردی: باغ دولت آباد یزد و بوستان آب و آتش تهران، فصلنامه علمی- پژوهشی شهر ایرانی اسلامی، شماره ۱۳. بازیابی از <http://iic.icas.ir/image/Journal/Article/No13/1.pdf>
- پورجعفر، محمدرضا؛ صادقی، علیرضا؛ یوسفی، زاهد، (۱۳۸۷). بازشناسی اثر معنا در جاودانگی مکان- نمونه موردی روستای هورامان تخت، کردستان، نشریه علمی- پژوهشی مسکن و محیط روستا. بازیابی از http://jhre.ir/files/site1/user_files_9b70c9/sayyed-A-10-19-2-74611b2.pdf
- حیدری، علی اکبر، مطلبی، قاسم؛ نگین تاجی، فروغ، (۱۳۹۳). تحلیل بعد کالبدی حس تعلق مکان در خانه های سنتی و مجتمع های مسکونی امروزی، نشریه علمی- پژوهشی هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره ۱۹، شماره ۳، پاییز، ص ۸۶-۷۵. بازیابی از https://jfaup.ut.ac.ir/m/article_55409_0.html
- ستاد بازسازی و نوسازی مناطق جنگزده استان خوزستان، (۱۳۶۳). بازسازی و نوسازی مسکن روستایی در مناطق جنگزده خوزستان، بررسی و پیشنهادها، بنیاد امور مهاجرین جنگ تحمیلی دشت آزادگان، دفتر فنی آموزشی پژوهشی دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- صافیان، محمدجواد؛ انصاری، مانده؛ غفاری، علی؛ محمد مسعود، (۱۳۹۰). بررسی پدیدار شناختی- هرمنوتیک نسبت مکان با هنر معماری، نشریه پژوهش های فلسفی دانشگاه تبریز، سال ۴، بهار و تابستان، شماره مسلسل ۸. بازیابی از http://philosophy.tabrizu.ac.ir/article_176_4c040bc495ab224485e5f1ecac33b5a3.pdf
- فلاح، محمدصادق، (۱۳۸۴). نقش طرح کالبدی در حس مکان مسجد، نشریه علمی- پژوهشی هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، شماره ۲۲، تابستان، ص ۴۲-۳۵. بازیابی از

- rwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1018&context=cmpd_working_papers
- Crowley, D., (2011). "Memory in pieces: The symbolism of the ruin in Warsaw after 1944". Retrieved from <http://researchonline.rca.ac.uk/id/eprint/538>
- Gerwey, Ch.V., (2017). "Questions that history cannot answer, three positions from 1981" History of post-war architecture. Retrieved from <https://hpa.unibo.it/article/view/6728/6543>
- Haji Ebrahim Zaegar, A., (1986). "Reconstruction of War-Damaged Rural Areas of Khuzestan, Iran" (Unpublished PhD Thesis in Architecture), University of York, Institute of Advances Architectural Studies, June 86, Two Volumes, York, England
- Hubbard, P., Farre, L. & Lilley, K., (2003). "Contesting the modern city: Reconstruction and everyday life in post-war Coventry" *Journal of Planning Perspective*, Vol. 18, Issue 4. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0266543032000117523?journalCode=rpe20>
- Larkham, P.J. & Adams, D., (2011). "The post-war reconstruction planning of London: A wider Perspective" Birmingham University, center for environment and society research, Working Paper Series No. 8. Retrieved from http://www.bcu.ac.uk/cmsproxyimage?path=/_media/docs/cesr_working_paper_8_2011_larkham_adams.pdf
- Scannell, L. & Robert, G., (2010). "Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework" *Journal of Environmental Psychology* 30, pp. 1-10. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494409000620>
- Smith, N., (2010). "Danish and British Architects at work: A micro-Study of Architectural Encounters after the Second World War" *History of Education*, Vol. 39, No. 6, November 2010, Routledge- Taylor and Francis Group, pp. 713-730. Retrieved from <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0046760X.2010.514294>
- Wagenaar, C., (2016). "Town planning in the Netherlands since 1800" 17th IPHS conference, Delft, History, Urbanism, resilience, Vol 05 historical perspective. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/tesg.12039/pdf>
- http://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/53313842203.pdf
فلاح، محمدصادق، (۱۳۸۵). مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن، نشریه علمی-پژوهشی هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، شماره ۲۶، تابستان، ص ۶۶-۵۷. بازیابی از http://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/53313852605.pdf
- لک، آزاده، (۱۳۹۲). بازآفرینی حس دل بستگی به مکان در بازسازی محلات مسکونی پس از زلزله بم. (رساله دکتری) دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده معماری و شهرسازی، تهران
- لک، آزاده، (۱۳۹۴). تجربه بازآفرینی حس دل بستگی به مکان در محلات آسیب دیده از زلزله با بهره گیری از نظریه زمینه ای- بررسی موردی: امان زاده زید و قصر حمید در بم، نامه معماری و شهرسازی، دوفصلنامه دانشگاه هنر، شماره ۱۵، پاییز و زمستان. بازیابی از http://aup.journal.art.ac.ir/article_16_c2f96a7ba5d0155f9cf8db4cf5456718.pdf
- میری، سیدحسین؛ شاکری زاد ایبانه، عباس، (۱۳۹۰). از بردیه تا ساریه- آموخته هایی از بازسازی پس از سوانح، تجربه بازسازی روستاهای جنگزده خوزستان، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی
- نیکروش، ریحانه؛ قاسمی سیچانی، مریم، (۱۳۹۳). بازشناسی جایگاه روح مکان در طراحی فضای کودکان؛ بر مبنای آراء پدیدار شناختی نوربرگ شولتز، فصلنامه مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، دوره هفتم، شماره ۱، ص ۱۷۲-۱۴۵. بازیابی از http://www.ish.ir/artide_183_cfa7a651e75c35d4514fb45696f118bc.pdf
- Altman, I. & Seth. M. Low, (1992). "Place Attachment" Springer U.S. Plenum Press, New York. Retrieved from <http://www.springer.com/gp/book/9781468487558>
- AmirAhmadi, H., (1987). "Destruction and Reconstruction: A Strategy for the War-Damaged Areas in Iran" *Journal of Disasters*, 11/02/1987 pp. 134-147. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-7717.1987.tb00628.x/pdf>
- Calame, J. & Partner, M., (2005). "Post-war reconstruction: Concerns, Models and approaches" Roger Williams University, Working paper series, Vol 6. Retrieved from <http://docs.>

Disaster Prevention and Management Knowledge (DPMK) Quarterly is a scholarly, peer-reviewed journal that publishes research (original) papers, review articles and case studies on issues related to disaster management, mitigation, preparedness, response, recovery, risk management... We welcome articles from practitioners and scholars in all disciplines applying various methodologies to the studies of disaster management. Manuscripts should be submitted to the journal address or e-mail. Be sure that the manuscript has not been published elsewhere nor it is under consideration by any other publication (e.g. Journal or book chapter) at the same time. The papers should not be presented at any national or international seminars or conferences.

CONTENTS

Strategic Planning by SWOT Technique to deal with Flooding (Case Study: the Central Area of Tehran & Karaj Townships).....	201
Fereshteh Aslani	
Challenges and Solutions for relocation of rural settlements after disasters (Case Study: Reconstruction of villages in Ardebil province after the earthquake of 1996)	211
Sara Mesgary Houshyar	
Place-Space attachment in post-war reconstructed regions (Case Studies: Europe after WWII and Imposed War)	225
Tara Jalali	
Documentation of Tabas reconstruction after the 1978 earthquake	239
Ayda Joudavi	
Planning for temporary settlement after probable earthquake in the scales of city, regions and neighborhood Case study: Tehran city, 10th district, Beryanak- Haft Chenar neighborhood.....	250
Alireza Fallahi & Bahareh Zenian	
Site selection of temporary settlement after probable Earthquake of Tehran among urban green spaces of Tehran Municipality, District 22	273
Soheila Esmaeili	
The Study of Community-Based operational program in reducing risks of Events (Case Study: Durability Plan of Fahadan District in Yazd).....	284
Seyede Maryam Mahdavih & Sima Soleimanzade	

In His Name

Tehran Disaster Management
and Mitigation Organization

**DISASTER
PREVENTION AND
MANAGEMENT
KNOWLEDGE DPMK
QUARTERLY**

**Journal of Tehran Disaster Management and Mitigation
Organization (TDMMO)**

Volume 7, No. 3, serial 25, Fall 2017

Editorial Board

Ghahramani, A. A., *PhD*, Assistant Prof.
Fallahi, A., *PhD*, Full Professor of Shahid Beheshti University
Ghayamghamian, M. R., *PhD*, Associate Professor of IIEES
Hassani, N., *PhD*, Associate Professor in Power Water, University of Technology
Jalali, A., *PhD*, Full Professor of Science & Technology University
Kalantari, M., *PhD*, Associate Professor of Zanjan University
Kazemian-shirvan, G., *PhD*, Assistant Professor of Allameh – Tabatabai University
Moradi, A., *PhD*, Assistant Professor in Tehran University
Tasnimi, A., *PhD*, Full Professor of Tarbiat Modares University
Yamini-Fard, F., *PhD*, Assistant Professor of IIEES
Zare, M., *PhD*, Full Professor of IIEES

Reviewers:

Bastami, M., *PhD*, Associate Professor of IIEES
Delavar, M.R., *PhD*, Associate Professor of Tehran University
Farzad-Behtash, M., *PhD*, Researcher and University lecturer
Ghahremani, R., Researcher and Deputy of Finance & Administration of TDMMO
Hassani, N., *PhD*, Assistant Professor in Power Water, University of Shahid Beheshti
Heidari, R., *PhD*, Assistant Professor in Islamic Azad University
Jahangiri, K., *PhD*, Associate Professor of Health Metrics Research Center, Iranian Institute for Health Sciences Research
Jedi, S. M., *PhD*, Assistant Professor of Imam Hossein University
Kazemian-Shirvan, GH., *PhD*, Assistant Professor in Allameh Tabatabaei University
Rezaei-Rad, M., *PhD*, Associate Professor of IRI Police University
Zebardast, E., *PhD*, Associate Professor in Tehran University

Managing Director

Ahmad Sadeghi, *PhD*

Editor-in-Chief

Mahdi Zare, *PhD*

Scientific Editor

Fatemeh Jahadi

Farsi Editor

Farhad Arabpour

English Editor

Seyed Vahid Dadhtiyan Moghadam

Executive Manager

Seyed Mohammad Arfaei

Pagemaking

Abulfazl Amorzesh

Cover Design

Saeid Tajaddod

Technical Affairs Manager

Fatemeh Feizy Koshki

Address: West Jalal-Al-E-Ahmad
Ave, Tehran Disaster Management
& Mitigation Organization

Tel: +9821-44244040

Fax: +9821-44272009

E-mail:

rsc.tdmmo@gmail.com

Journal link: www.dpmk.ir